

Orientacje społeczne a płeć. Czy rywalizacja to tylko „męska rzecz”?

Grzegorz Pajestka

Instytut Psychologii, Uniwersytet Wrocławski

W badaniu eksplorowano zagadnienia orientacji społecznych – rywalizacji i kooperacji jako zmiennych zależnych od płci. Dotychczasowe badania nad zachowaniem się ludzi w sytuacji współzależności społecznej nie przyniosły jednoznacznych wniosków na temat ewentualnych różnic w tym zakresie między mężczyznami i kobietami (Simpson, 2003). Przedstawione w artykule rozważania teoretyczne oraz wyniki przeprowadzonego badania sugerują, że różnice te istnieją. Jednak ich charakter jest sprzeczny z wnioskami, jakie można wyciągnąć na podstawie przesłanek opartych zarówno na paradygmacie ewolucyjnym, jak i kulturowym: orientacja rywalizacyjna okazała się istotnie silniejsza w przypadku kobiet niż mężczyzn.

Słowa kluczowe: rywalizacja, kooperacja, orientacje społeczne, różnice płciowe

W sytuacji współzależności społecznej ludźmi kierują różne motywy. Mogą dążyć oni do maksymalizacji przewagi nad partnerem (rywalizacja) czy łącznych zysków własnych i partnera (kooperacja). Na pierwszym miejscu może być u nich dobro partnera (altruizm) lub własne (indywidualizm), równy podział dóbr (egalitaryzm), straty partnera (agresja), straty własne (masochizm), straty własne i partnera łącznie (sodomasochizm), przewaga strat własnych nad stratami partnera (męczeństwo). Preferencje te, traktowane jako stałe wzorce międzysytuacyjnej zmienności zachowania (Grzelak, 1989) lub w innym ujęciu (Messick i McClintock, 1968), jako cechy odzwierciedlające stałe różnice osobowościowe, nazywane są *orientacjami społecznymi*.

Badania nad zachowaniem się ludzi w sytuacjach współzależności społecznej przyniosły wiele wniosków na temat preferencji ludzi dotyczących podziału dóbr (Mazur, 2002). Wiemy, że na podział ten ma wpływ postawa partnera interakcji (kooperująca sprzyja odwzajemnieniu się tym samym), możliwość komunikacji (zwiększa skłonność do współpracy) czy liczba osób w grupie

(generalnie w grupach mniejszych ludzie współdziałają chętniej niż w większych). Jednak badania te, prowadzone początkowo na podstawie teorii gier, nie przyniosły jednoznacznych wniosków na temat międzypłciowych różnic – lub ich braku – w nastawieniu rywalizacyjnym i kooperacyjnym. Przeszło trzydzieści lat temu problem ten został podsumowany przez Grzelaka: „W badaniach, w których uwzględniono płeć graczy, obserwuje się bądź brak wyraźnych różnic między kobietą i mężczyzną w zakresie kooperacji, bądź też, jeśli występują, dotyczą przede wszystkim częstszej u kobiet tendencji do rywalizacji” (Grzelak, 1978, s. 241). Ciekawy trop – nieco większa skłonność kobiet do rywalizacji – nie przyniósł jednak w kolejnych dekadach wyraźnych odpowiedzi, a wyniki badań świadczą bądź o braku różnic między płciami bądź o przewadze którejś z płci pod względem skłonności do rywalizacji (Komorita i Parks, 1994, za: Van Lange, Otten, De Bruin i Joireman, 1997; Joireman, Kuhlman, Van Lange, Doi i Shelley, 2003; Simpson, 2003; Van Lange, Liebrand, Messick, i Wilke, 1992, za: Van Lange i in., 1997).

Takie podsumowanie problemu orientacji społecznych w kontekście różnic płciowych wydaje się niezadowolające wobec wniosków, jakie nasuwają się po uwzględnieniu wiedzy opartej na badaniach w obrębie dwóch różnych paradygmatów: socjalizacji i ewolucji. Wiedza ta daje podstawy do przypisywania mężczyznom większej skłonności do rywalizacji niż kobietom.

Grzegorz Pajestka, Instytut Psychologii, Uniwersytet Wrocławski, ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław,
e-mail: grzegorzpajestka@gmail.com
Autor dziękuje profesorowi Andrzejowi Szmajke za wsparcie merytoryczne.
Badanie finansowane ze środków własnych.

Na przykład, na problem współzależności społecznej możemy spojrzeć z punktu widzenia dylematów moralnych. W myśl teorii Kohlberga (1969, za: Woods, 1996) z jednej strony i Gilligan (1982, za: Woods, 1996) z drugiej, różnice w zachowaniu mężczyzn i kobiet można przypisać męskiej moralności opartej na poczuciu sprawiedliwości (*morality of justice*) przeciwstawionej moralności kobiecej, opartej na trosce (*morality of care*). Różnice płciowe są oczywiste dla wiedzy potocznej zawartej w stereotypach, co empirycznie zweryfikowali Williams i Best (1990, za: Wojciszke, 2002). Mężczyźni zwykle bywają postrzegani jako aktywni, racjonalni, indywidualistyczni i pewni siebie. Kobiety zaś jako pozbawione ambicji, uległe, ciepłe, przebaczące. W procesie socjalizacji taka spolaryzowana wiedza potoczna na temat tego, co męskie, a co kobiece jest według Bem (2000, za: Wojciszke, 2002) podstawą kształtowania się tożsamości człowieka. Z kolei psychologia ewolucyjna dostarcza innych przesłanek, aby spodziewać się różnic płciowych w orientacjach społecznych. Wyłania się z niej obraz dominującego mężczyzny, którego naturę kształtowały tysiąclecia rywalizacji o partnerkę. Zwycięzcy przekazywali swoje geny potomstwu, umacniając w przyszłej puli ludzkiego genomu skłonność do zachowań rywalizacyjnych. Kobiety, których koszty związane z rodzicielstwem były nieporównywalnie większe niż promiskuitywnych mężczyzn, unikały bezpośredniego ryzyka w otwartych, krwawych konfliktach w walce o zasoby (Buss, 2001).

Choć ontologicznie niejednoznaczna (*nature vs. nurture*), męska skłonność do fizycznej agresji, a co za tym idzie, ryzyka i rywalizacji, jest dobrze udowodniona (Krahe, 2006). Wniosek, że w sytuacjach współzależności społecznej, czy to ze względu na proces socjalizacji, czy też odziedziczone skłonności, mężczyźni w większym stopniu niż kobiety będą w swoim zachowaniu kierować się chęcią zdobycia przewagi nad partnerem, wydaje się zatem intuicyjnie słuszny, a także po części teoretycznie uzasadniony. Jak więc wytłumaczyć brak jednoznacznych wniosków z badań, których celem była empiryczna weryfikacja zachowań ludzi w sytuacji współzależności społecznej?

Próbą odpowiedzi na to pytanie były badania Simpsona (2003), który założył, że trudności te wynikają z błędnej konstrukcji macierzy wypłat w – stosowanym często wśród badaczy prowadzących swoje poszukiwania w oparciu o teorię gier – „dylemacie więźnia”. Błąd ten miał polegać na nieuwzględnieniu różnych motywów, jakimi kierują się gracze obojga płci, podejmując decyzje o współpracy lub zdradzie. Simpson założył, że mężczyźni częściej będą zdradzali z uwagi na chciwość (*greed*), czyli kiedy pokusa zdrady – pozyskania zasobów,

jak powiedziałby ewolucjonista – jest duża. Kobiety zaś częściej będą zdradzały z uwagi na strach (*fear*). „Hipoteza strachu” została empirycznie potwierdzona przez Kuwabarę (2005). Okazało się jednak, że u podłoża zdrady w grze leży nie tylko strach kobiet przed przegraną (jak chciał Simpson), ale też obawa przed wykorzystaniem ze strony partnera (*fear of greed*).

Kuwabara oparł swoją hipotezę na wnioskach Chauduri i Gangadharan (2002; za: Kuwabara, 2005), z których wynika, że kobiety cechuje większa niż mężczyźni nieufność w stosunku do innych osób. Ostrożność kobiet w relacjach z innymi wpisuje się w inne wyniki, jakie przyniosły moje badania dotyczące wnioskowania na podstawie wizerunku twarzy (Pajestka, 2007). Okazało się, że kobiety, dokonując inferencji na podstawie wizerunku twarzy innej kobiety, są istotnie bardziej zachowawcze niż w sytuacji, kiedy oceniają wizerunek twarzy mężczyzny. O cechach tych ostatnich kobiety wnioskowały z większą pewnością niż o przedstawicielkach własnej płci, które ponadto oceniły jako pamiętliwe i niepotrafiące przebaczać. Oprócz tego, wbrew przewidywaniom, kobietę, której cechy fizyczne były silnie sfeminizowane, badani¹ ocenili jako w niczym nieustępującą mężczyźnie o silnie zmaskulinizowanym wyglądzie, między innymi pod względem takich cech, jak odwaga, pewność siebie, ambicja, racjonalność i aktywność. Są to właściwości, które zgodnie z przytaczanymi wcześniej badaniami Williamsa i Best określają stereotypowego mężczyznę. Wyniki te były na tyle zaskakujące i sprzeczne ze stereotypem przebaczącej, ciepłej, troskliwej, empatycznej kobiety, że stały się inspiracją do zbadania relacji między kobietami oraz między kobietami i mężczyznami w sytuacji współzależności społecznej.

Jak zatem wyglądają te relacje? Czy skłonność kobiet do rywalizacji dyktowana jest wśród nich głównie obawą przed wykorzystaniem i stanowi jedynie przykład zachowania asekuracyjnego, w myśl strategii, że najlepszą obroną jest atak? Byłby to iście stereotypowy obraz: kobiety biernej, uległej, raczej prospołecznej niż nastawionej indywidualistycznie przeciwstawionej aktywnemu i ambitnemu, motywowanemu do rywalizacji chciwością mężczyźni.

Eksploracyjny charakter tej pracy utrudnia szczegółowe przewidywania. Wydaje się jednak, że przesłanki mówiące o podobnej ocenie mężczyzn i kobiet pod względem ambicji, aktywności, odwagi i pewności siebie są wystarczająco intrygujące, by poddać weryfikacji hipotezę o równie silnej orientacji rywalizacyjnej u kobiet, co u mężczyzn (Hipoteza 1), a co za tym idzie, równie silnej orientacji kooperacyjnej u obu płci (Hipoteza 2).

Zakładam ponadto, że na orientację badanych będzie miała wpływ płeć partnera interakcji. Wobec osób

tej samej płci badani będą przejawiali silniejszą orientację rywalizacyjną niż wobec osób płci przeciwnej (Hipoteza 3), wobec osób płci przeciwnej silniejsza zaś niż wobec osób tej samej płci będzie orientacja kooperacyjna (Hipoteza 4). Uzasadnieniem dla tych przewidywań w przypadku orientacji kobiet jest przypisywana innym kobietom „pamiętliwość, nieumiejętność przebaczenia”. Natomiast w przypadku mężczyzn przewidywania te wynikają zarówno z przesłanek ewolucyjnych (to mężczyźni w naszej ewolucyjnej przeszłości rywalizowali ze sobą o zasoby), jak i kulturowych: czyli na przykład tego, co Paweł Boski nazwał kurtuzją mężczyzn względem kobiety-damy, typową dla polskiej tradycji (Boski, 1999).

Opis badania

Metoda

W badaniu uczestniczyły 184 osoby, studenci studiów dziennych i zaocznych uczelni wrocławskich i opolskich. Wśród nich było 90 mężczyzn oraz 94 kobiety.

By wykluczyć wpływ czynników typowych dla teorii gier (w tym dylematu więźnia), jak na przykład strach (przed przegraną, oszustwem ze strony partnera), zachowanie partnera interakcji (wpływające na przyjęcie określonej strategii) czy ograniczenie zachowania do dwóch możliwości: zdrady lub współpracy, w badaniu posłużono się jedną z wersji stworzonej przez Grzelaka (zob. Grzelak, Poppe, Nowak i Czwartosz, 1988; Mazur, 2002) metody warszawskiej. Opis procedury badawczej pozwolił na zapoznanie się z tą metodą.

Pomiar orientacji społecznych polegał na zaprezentowaniu badanym rysunków twarzy (przykładowe rysunki zob. Tabela 2), które reprezentowały satysfakcję badanego oraz abstrakcyjnego „partnera interakcji” z alokacji równie abstrakcyjnych dóbr. Badanym zaprezentowano dziewięć alokacji pomiędzy siebie i partnera. Każda sytuacja alokacji była reprezentowana przez dwie ikony twarzy (jedną reprezentującą badanego, drugą jego „partnera interakcji”), wyrażające trzy poziomy zadowolenia własnego i „partnera interakcji” z podziału dóbr: zadowolenie, niezadowolenie, ani jedno – ani drugie (obojętność, neutralność sytuacji).

Badanie to jest więc replikacją badań Grzelaka (Grzelak i in., 1988; Grzelak, Ossewska, Wyszogrodzki i Bobrowski, 1994). Modyfikację stanowi manipulacja nacechowanymi płciowo schematami twarzy. Dodatkowo

w instrukcji odstąpiono od stosowania konkretnych rodzajów dóbr (np. pieniędzy) na rzecz abstrakcyjnych, nieokreślonych (o wpływie reprezentacji dóbr zob. Grzelak i in., 1988; Mazur, 2002).

Badani oceniali atrakcyjność przedstawionych na rysunkach sytuacji za pomocą skali. Był nią 10-centymetrowy odcinek, którego jeden koniec oznaczał sytuację skrajnie nieatrakcyjną, drugi sytuację wyjątkowo atrakcyjną. Badani dokonywali oceny, zaznaczając odpowiadający ich preferencjom punkt na skali (Rysunek 1). Następnie punkty te porządkowano za pomocą linijki. Tak otrzymane rangi korelowano ze wzorcowymi rangami orientacji kooperacyjnej i rywalizacyjnej – czyli z ocenami, jakich dokonałaby osoba nastawiona jednoznacznie rywalizacyjnie lub jednoznacznie kooperacyjnie (zgodnie z opracowaniem Grażyny Wieczorkowskiej-Siarkiewicz, 1987).

Miarą podobieństwa między ocenami badanych (porangowanymi) a wzorcowymi uporządkowaniami był współczynnik korelacji Spearmana (z poprawką dla rang związanych). W przeprowadzonej analizie danych wykorzystano współczynniki korelacji poddane standaryzacji na z' Fishera².

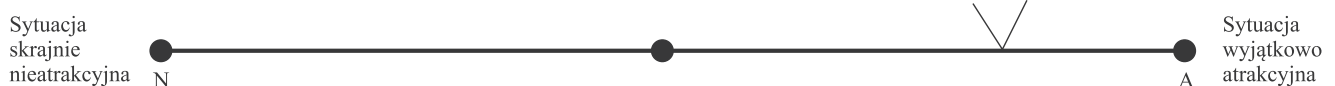
Zmienną zależną w badaniu są więc preferencje alokacji dóbr reprezentowane przez współczynniki korelacji porangowanych ocen badanych ze wzorcowymi uporządkowaniami kooperanta i osoby rywalizacyjnej. Dla usprawnienia opisu analizy danych zmienne te zostały nazwane „współczynnikiem rywalizacji” i „współczynnikiem kooperacji”.

Zmiennymi niezależnymi są: płeć osoby badanej oraz płeć partnera interakcji, reprezentowana przez odpowiednie schematy twarzy (kobiety, mężczyzny i pozbawiony nacechowania płciowego). Dla usprawnienia opisu w treści posłużono się określeniem „partner interakcji”.

Badanych losowo przydzielono do grup różniących się materiałem bodźcowym („partnerem interakcji”). Zaisztniało 6 warunków eksperymentalnych (zob. Tabele 1, 2):

Instrukcja dla badanych brzmiała (wersja dla kobiet):

„Proszę sobie wyobrazić, że jest Pani w sytuacji, w której może Pani coś zyskać lub stracić: coś, co jest dla Pani atrakcyjne czy satysfakcjonujące. W tej samej sytuacji razem z Panią jest inna, nieznaną Pani osoba: ona również – tak jak Pani – może coś zyskać lub stracić. Proszę przyrzeć się rysunkom, przedstawiającym dziewięć różnych

Rysunek 1.

Skala używana w badaniu do szacowania atrakcyjności sytuacji.

Tabela 1.
Warunki eksperymentalne

Płeć badanego		Płeć partnera interakcji	
kobieta	kobieta (37)	męczyzna (37)	bez cech płci (grupa kontrolna, 20)
męczyzna	kobieta (34)	męczyzna (38)	bez cech płci (grupa kontrolna, 18)

Tabela 2.
Przykładowe schematy twarzy używane w badaniu

JA	ON/ONA	JA	ON/ONA	JA	ON/ONA	JA	ON/ONA	JA	ON/ONA
a)		b)		c)		d)		e)	

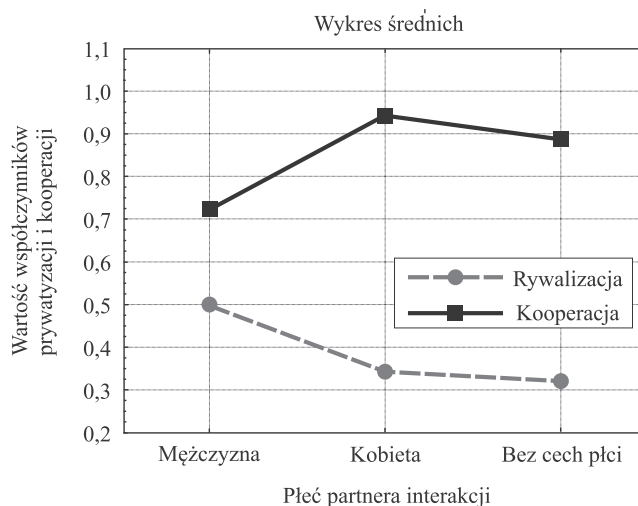
sytuacji, w których pokazane jest, jak bardzo z tej sytuacji zadowolona jest Pani i ta druga osoba. Stopień zadowolenia wyrażony jest przez rysunki twarzy: po lewej stronie, z napisem Ja, przedstawiona jest Pani twarz, a po prawej stronie przedstawiona jest twarz drugiej osoby. Proszę przez chwilę przyrzeć się sytuacjom, a następnie każdą z osobna ocenić, w jakim stopniu jest ona dla Pani atrakcyjna lub nieatrakcyjna, jak bardzo chciałaby się Pani w tej sytuacji znaleźć lub jej uniknąć? Swoją ocenę proszę wyrazić, stawiając symbol V na odcinku, którego jeden koniec wyraża skrajnie nieatrakcyjną dla Pani sytuację, a drugi sytuację wyjątkowo atrakcyjną”.

Wyniki

Skuteczność manipulacji: orientacja rywalizacyjna i kooperacyjna a płeć partnera interakcji

Analiza wariancji (ANOVA) wykazała, że manipulacja schematami twarzy jest skuteczna (Rysunek 2). Płeć partnera interakcji miała istotny wpływ na wielkość współczynnika rywalizacji: $F(2, 181) = 3,2; p < 0,04$. Średni współczynnik rywalizacji w sytuacji, gdy partnerem interakcji był mężczyzna ($m = 0,49$) był wyższy niż gdy była nim kobieta ($k = 0,34$) lub partner pozbawiony był nacechowania płciowego ($pp = 0,32$). Różnice te są istotne statystycznie ($p < 0,05$; NIR).

Podobnie płeć partnera interakcji miała istotny wpływ na wielkość współczynnika kooperacji: $F(2, 181) = 3,8; < 0,02$. Także ten efekt był wynikiem orientacji badanych względem partnera interakcji – mężczyzny. Różnica między średnimi: $m = 0,72$ i $k = 0,94$ jest istotna statystycznie ($p < 0,007$; NIR), a między $m = 0,72$ i $pp = 0,88$ ma charakter trendu ($p < 0,09$; NIR).

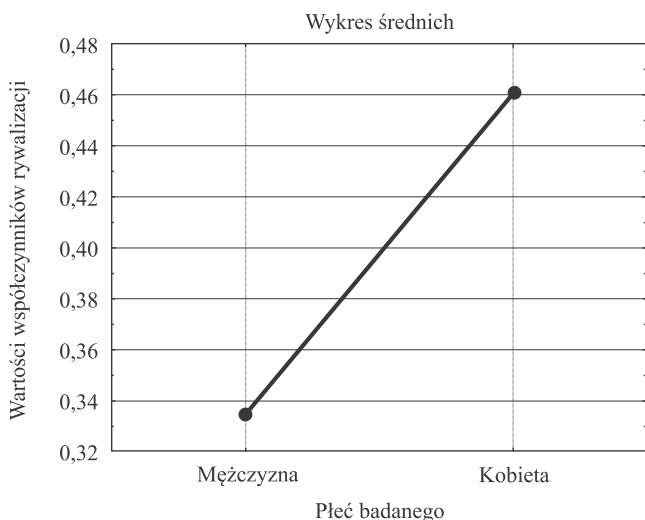

Rysunek 2.
Zależność współczynnika rywalizacji i kooperacji od płci partnera interakcji.

Rywalizacja a płeć osób badanych

Analiza wariancji (ANOVA) wykazała, że współczynnik orientacji rywalizacyjnej był istotnie wyższy dla kobiet niż dla mężczyzn ($F(1, 182) = 3,9; p < 0,04$). Średnie wynosiły odpowiednio: $m = 0,33$; $k = 0,46$. Hipoteza 1 o równie silnym współczynniku rywalizacji mężczyzn i kobiet nie została więc potwierdzona.

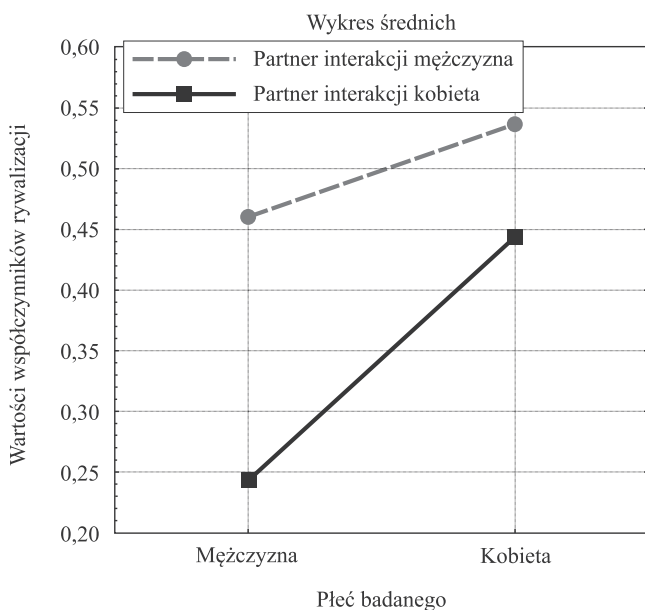

Rysunek 3.
Zależność współczynnika rywalizacji od płci badanego.

Rywalizacja a płeć osób badanych i płeć partnera interakcji

Interakcja płci osoby badanej i płci partnera interakcji dla zmiennej orientacja rywalizacyjna okazała się istotna statystycznie (ANOVA, $F(3, 142) = 3,06$; $p < 0,03$). Analiza efektów prostych (test NIR) nie potwierdziła jednak przewidywań zawartych w Hipotezie 3 dotyczących orientacji rywalizacyjnej w przypadku kobiet: różnica

Rysunek 4.
Zależność współczynnika rywalizacji od płci osoby badanej i płci partnera interakcji.

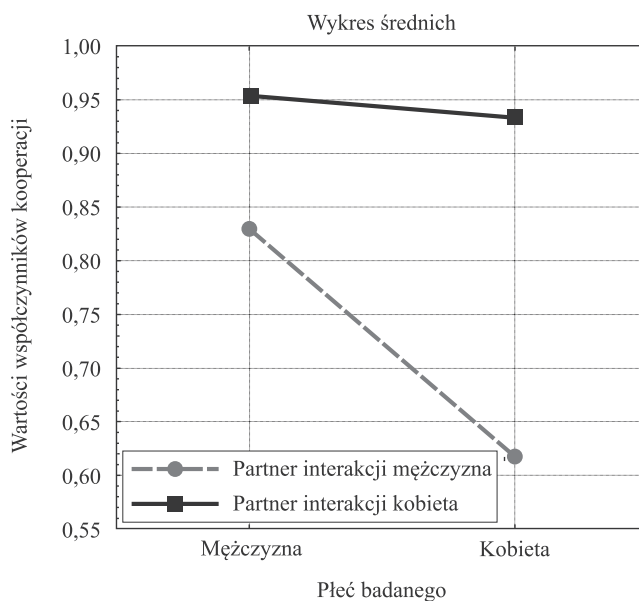
między średnimi współczynnikami rywalizacji w sytuacji interakcji z partnerem kobietą ($kk = 0,54$) i w sytuacji interakcji z partnerem mężczyzną ($km = 0,44$) okazała się nieistotna statystycznie. Potwierdziły się natomiast przewidywania dotyczące mężczyzn: współczynnik rywalizacji mężczyzn był wyższy w sytuacji interakcji z partnerem mężczyzną (mm) niż z partnerem kobietą (mk). Średnie wynosiły: $mm = 4,6$; $mk = 2,4$ i różniły się istotnie statystycznie ($p < 0,05$; NIR).

Kooperacja a płeć osób badanych

Analiza wariancji (ANOVA) nie wykazała istotnych różnic między wielkością współczynnika kooperacji mężczyzn i kobiet, $F(1, 182) = 1,97$; $p < 0,16$). Średnie wynosiły: $m = 0,9$; $k = 0,8$. Tym samym Hipoteza o braku różnic między mężczyznami i kobietami pod względem współczynnika kooperacji została potwierdzona.

Kooperacja a płeć osób badanych i płeć partnera interakcji

Interakcja płci osoby badanej i płci partnera interakcji dla zmiennej orientacja kooperacyjna okazała się istotna statystycznie, ANOVA, $F(3, 142) = 3,68$; $p < 0,013$). Jednak założenie zawarte w Hipotezie 4 dotyczące kobiet nie zostało potwierdzone. Zależność okazała się odwrotna niż przewidywano: w sytuacji interakcji z partnerem kobietą (kk) współczynnik kooperacji był wyższy niż w sytuacji interakcji z partnerem mężczyzną (km). Średnie

Rysunek 5.
Zależność współczynnika kooperacji od płci osoby badanej i płci partnera interakcji.

współczynniki wynosiły: $kk = 0,93$; $km = 0,62$, a różnica między nimi jest istotna statystycznie ($p < 0,006$; NIR).

Nie potwierdziły się też przewidywania dotyczące mężczyzn: współczynnik kooperacji dla mężczyzn mających za partnera interakcji mężczyznę (mm) nie różnił się w istotnym stopniu od współczynnika kooperacji dla mężczyzn mających za partnera interakcji kobietę ($mk = 0,95$; $mm = 0,83$; $p < 0,28$; NIR).

Dyskusja

Z przeprowadzonych analiz wynika, że kobiety cechuje silniejsza orientacja rywalizacyjna niż mężczyźni. Jest to wynik zaskakujący, ponieważ zakładano podobieństwo współczynnika rywalizacji kobiet i mężczyzn. Założenie to oparte było na przesłankach o różnej sile. Dobrze ugruntowaną w teorii i empirii skłonność mężczyzn do rywalizacji przeciwstawiono skłonności kobiet, opartej na empirycznych poszlakach: kobiety nieustępującej mężczyźnie pod względem ambicji, odwagi, pewności siebie, ale jednocześnie nieufnej – szczególnie wobec innych kobiet (Pajestka, 2007). Choć więc wynik tego badania wymaga potwierdzenia w kolejnych eksperymentach, przewidywania dotyczące niedoceniaenia (w teorii, badaniach i codziennym życiu) wielkości orientacji rywalizacyjnej kobiet otrzymały empiryczne wsparcie – w dodatku bardziej „efektywne” niż zakładano.

Przewidywana na podstawie wyników o szczególnej nieufności kobiet wobec innych kobiet („pamiętliwych, niepotrafiących przebaczać”) większa orientacja rywalizacyjna kobiet w sytuacji interakcji z kobietami niż z mężczyznami nie została potwierdzona. Nie potwierdziły się też założenia mówiące o mniejszej skłonności kobiet do współpracy z kobietami niż z mężczyznami. Potwierdziły się natomiast przewidywania dotyczące rywalizacji mężczyzn: współczynnik rywalizacji był u nich wyższy w sytuacji, gdy ich partnerem interakcji był mężczyzna, niż w sytuacji, gdy była nim kobieta. Wynik ten wydaje się więc odzwierciedlać zakładaną kurtuazję mężczyzn w interakcji z kobietami. Jeśli jest tak w istocie, to można pokusić się o spekulacje na temat powodów, dla których założenia dotyczące kooperacji i rywalizacji kobiet w zależności od płci partnera interakcji nie zostały potwierdzone. Otóż „łagodność” mężczyzn w relacjach z kobietami pozwala kobietom na bardziej rywalizacyjną, a co za tym idzie mniej kooperacyjną postawę względem mężczyzn niż względem kobiet, które do kurtuazji względem innych kobiet nie są kulturowo zobowiązane (czy ewolucyjnie predestynowane). Idąc tym tropem, można domniemywać, że w sytuacji zagrożenia, niepewności skłonność kobiet do współpracy powinna rosnąć, u mężczyzn zaś przeciwnie, wzmacniać może się tendencja do rywalizacji.

Zależność taka byłaby znaczącą przesłanką pozwalającą wnioskować o naturze różnic w zachowaniu się mężczyzn i kobiet w sytuacjach współzależności społecznej.

Nie potwierdziły się założenia o większej skłonności mężczyzn do współpracy z kobietami niż z mężczyznami. Wnioskowanie na podstawie tych samych przesłanek, co w przypadku hipotezy trzeciej, okazało się zawodne. Współczynnik kooperacji mężczyzn okazał się niezależny od płci i przypisywana mężczyznom kurtuazja w relacjach z kobietami nie miała na niego wpływu. Natura męskiej kooperacji w badanym kontekście wydaje się więc bardziej złożona niż zakładano. Wynik ten stanowi więc ciekawą inspirację dla dalszych poszukiwań w tym obszarze.

Orientacja kooperacyjna mężczyzn i kobiet, zgodnie z przewidywaniami, okazała się podobna. Jednak motywy, jakie za nią stoją, są prawdopodobnie specyficzne dla płci. Wskazuje na to omówiona już zależność orientacji od płci badanego i płci partnera interakcji: orientacja kooperacyjna mężczyzn była niezależna od płci, natomiast w przypadku kobiet współczynnik kooperacji był wyższy w sytuacji interakcji z kobietą niż z mężczyzną. Wnioski i propozycja interpretacji tych wyników zostały przedstawione wyżej.

Celem tego badania była kontynuacja poszukiwań nad orientacjami społecznymi: rywalizacją i kooperacją, w kontekście różnic płciowych. Otrzymane wyniki sugerują, że zabarwiony patriarchalnie podział na rywalizacyjnych mężczyzn i prospołeczne kobiety, który utrwalił się w wiedzy potocznej i wywarł wpływ na naukowe koncepcje człowieka, jest obrazem zbyt uproszczonym. Wymaga więc weryfikacji i uzupełnienia, do czego wstępem jest niniejsza praca.

LITERATURA CYTOWANA

- Boski, P. (1999). Męskość–kobiecość jako wymiar kultury. Przegląd koncepcji i badań. W: P. Boski, J. Miluska (red.), *Męskość–kobiecość w perspektywie indywidualnej i kulturowej* (s. 67–97). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Buss, D. (2001). *Psychologia ewolucyjna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Grzelak, J. (1978). *Konflikt interesów*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Grzelak, J., Poppe, M., Nowak, A., Czwartosz, Z. (1988). Numerical trap: A new look at outcome representation in choice situations. *European Journal of Social Psychology*, 18, 143–159.
- Grzelak, J. (1989). Kontrola i podział dóbr: Dwa aspekty współzależności społecznej. W: J. Grzelak (red.), *Problemy współzależności społecznej* (s. 55–92). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

- Grzelak, J., Ossewska, E., Wyszogrodzki, D., Bobrowski, K., (1994). 3 less than 2? A negative effect of number of allocation participants on prosocial orientations. *Polish Psychological Bulletin*, 25 (3), 223–240.
- Joireman, J. A., Kuhlman, D. M., Van Lange, P. M., Doi, T., Shelley, G. P. (2003). Perceived rationality, morality, and power of social choice as a function of interdependence structure and social value orientation. *European Journal of Social Psychology*, 33, 413–437.
- Krahe, B. (2006). *Agresja*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kuwabara, K. (2005). Nothing to fear but fear itself: Fear of fear, fear of greed and gender effects in two-person asymmetric social dilemmas. *Social Forces*, 84 (2), 1257–1272.
- Mazur, M. (2002). Orientacje społeczne. W: M. Lewicka, J. Ł. Grzelak (red.), *Jednostka i społeczeństwo* (s. 117–130). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Messick, D., McClintock, C. G. (1968). Motivational bases of choice in experimental games. *Journal of Experimental Social Psychology*, 4 (1), 1–25.
- Pajestka, G. (2007). *Od spostrzegania twarzy do przypisywania cech: stopień prototypowości płciowej twarzy jako przesłanka w dokonywaniu sądów o osobach*. Niepublikowana praca magisterska. Opole: Uniwersytet Opolski.
- Simpson, B. (2003). Sex, fear and greed: A social dilemma analysis and cooperation. *Social Forces*, 82 (1), 32–52.
- Van Lange, P. A. M., Otten, W., De Bruin, E. M. N., Joireman, J. A. (1997). Development of prosocial, individualistic, and competitive orientations: Theory and preliminary evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73 (4), 733–746.
- Wieczorkowska-Siarkiewicz, G. (1987). Formalna analiza preferencji. W: J. Grzelak (red.), *Problemy współzależności społecznej* (s. 55–88). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Woods, C. J. P. (1996). Gender differences in moral development and acquisition: A review of Kohlberg's and Gilligan's models of justice and care. *Social Behavior and Personality*, 24 (4), 375–384.
- Wojciszke, B. (2002). *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

PRZYPISY

1. Badanymi byli studenci studiów dziennych Uniwersytetu Opolskiego i Politechniki Opolskiej.
2. Standaryzacja według wzoru: $z' = 0,5 \times [\ln(1+r) - \ln(1-r)]$.

Social orientation and sex. Is competition a “male thing” only?

Grzegorz Pajestka

Institute of Psychology, University of Wrocław

Abstract

The study sought to explore the relationship between gender and social orientations (competition and cooperation). Thus far research carried out in situations of social interdependence has not brought clear results concerning differences between males and females in this respect (Simpson, 2003). Theoretical considerations presented in this article as well as the results of conducted studies suggest that these differences do exist. However, their character is inconsistent with implications of the evolutionary and cultural paradigms: the competitive orientation turned out to be significantly stronger in case of women than in case of men.

Key words: competition, cooperation, social orientation, sex differences

Złożono do druku: 19.02.2011

Złożono poprawiony tekst: 8.03.2012

Zaakceptowano do druku: 8.03.2012